

ALEXANDRA LETKOVÁ. *SPRAVODLIVOST'
V TRESTNOM PRÁVE (NA PŘÍKLADE VYBRANÝCH
USTANOVENÍ ZÁKONA NA OCHRANU REPUBLIKY)*.
PRAHA: WOLTERS KLUWER ČR, 2024, 148 S.
ISBN 978-80-7676-890-1

Alexandra Letková je širší odborné veřejnosti známa jako badatelka v oboru českých a slovenských právních dějin a výzkumu historické paměti. Zajímá se nejvíce o vývoj trestního práva ve 20. století, o němž publikovala řadu objevených vědeckých článků. Svůj dlouhodobý zájem o tuto problematiku nyní zúročila vydáním monografie *Spravodlivost' v trestnom práve (na príklade vybraných ustanovení zákona na ochranu republiky)*, která vyšla v prestižním nakladatelství Wolters Kluwer. Již letmé prolistování této práce čtenáře přesvědčí, že se jedná o dílo v mnoha směrech podnětné, které u nás nemá předlohy.

Především je třeba ocenit, že autorka svým pojetím vybočuje z jinak běžného stylu psaní o vývoji trestního práva, kdy představení jedné právní úpravy střídá popsání té následující. Nabízí totiž daleko filozofičtější přístup: zkoumá právní úpravu a postih nejzávažnější protistátní kriminality od první Československé republiky po současnost optikou spravedlnosti. To ji přivádí na pomezí právních dějin, teorie práva a konstitucionalistiky a umožňuje jí to ukázat některé podstatné souvislosti vztahu práva a politiky, kontinuity a diskontinuity vývoje práva, jakož i legality a legitimacy právní regulace, navíc velice plasticky.

K aplikaci tohoto metodologicky zajímavého přístupu autorku přivedla reminiscence trestněprávních kauz v současnosti, konkrétně obnovy retribučních procesů ve věci Jana Syrového, Rudolfa Berana či Jana Antonína Bati, dále symbolické potrestání Ludmily Brožové-Polednové za účast na justičních vraždách, či dnes běžné oceňování v retribuci neodsouzených osob jako zrádců (např. Emila Háchy). Všem těmto případům je společný anachronismus – ahistorická snaha prohlásit dobovou spravedlnost za nespravedlnost a přehodnotit tehdejší hlediska přístupy a nároky současnými, hlavně lidskoprávními.

Odtud se odvíjí zaměření celé práce. Autorka se snaží posoudit postih vymezených deliktů prizmatem dobové spravedlnosti a také specifikovat podmínky, za nichž by zcela výjimečně mohlo dojít k jejich přezkumu. Chce se při tom vyhnout nejabsurdnějším střetům hodnot minulosti a současnosti, podkopávání právní jistoty a přepisování dějin.

Za kritéria k posuzování dobové spravedlnosti zvolila autorka jednak funkce trestního práva, jednak princip proporcionality v zásazích do práv obžalovaného v kontextu práv chráněného subjektu a nastavené trestní politiky státu. Zároveň autorka bere v potaz politický kontext fungování práva. Stíhání protistátní činnosti se totiž podle ní nikdy nevyhnulo širšímu nebo užšímu politickému rozměru takové kauzy. To plyne z toho, že vlastizrádná činnost směřuje proti státu, jeho oficiální politice a byli za ni stíháni aktéři politického života.

Pomyslnou osou autorčina výkladu je prvorepublikový zákon na ochranu republiky z r. 1923. Bez ohledu na jeho poměrně krátkou platnost se tento předpis protnul s několika typy státních režimů, během nichž se podstatně měnila jeho interpretace a aplikace, popř. někdy i obsah. Autorka sleduje jeho osudy ve čtyřech obdobích našich dějin s mezníky v letech 1938, 1948 a 1989. Svůj výklad končí soudobými pokusy o obnovu historických kauz z ranku retribučního soudnictví, které dodnes rozdělují společnost.

Vznik zákona na ochranu republiky, jeho obsah a aplikační praxi za první republiky vidí autorka jako zcela legitimní. Považuje ji za součást konceptu bránící se demokracie. Ta musela čelit domácím odstředivým snahám, iredentě i zahraničním hrozbám. Bez podobného nástroje se neobešla. Ctěna byla legalita, soudní praxe byla konzistentní a trestní represe nijak přehnaná. Toto hodnocení potvrdí následné srovnání s teorií a praxí stíhání protistátní činnosti v čase nesvobody 1938–1945, kdy se z trestního práva stal nástroj teroru, používaný německými okupanty čistě účelově a bez jakýchkoli záruk pro stíhané.

Porážka nacistického Německa a jeho spojenců umožnila obnovu Československa na principu právní kontinuity s předmnichovským stavem, která ale byla vnitrostátně modifikována celou řadou změn. Obnoven byl právní pořádek a legitimní státní politikou se stal postih nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů v rámci retribučního soudnictví. Jejich postih měl být nekompromisní a rychlý. Vyhnout se neměl ani politickým špičkám tzv. Protektorátu a Slovenského štátu pro jejich vlastizrádnou činnost a kolaboraci s nepřítelem. Jak bylo naplánováno, tak se i stalo. Přesto bývá výsledek retribuční někdy kritizován pro částečné uchýlení se k retroaktivitě (ač nebyla jiná možnost), pro omezení procesních práv obžalovaných a spěch, disproportionálnost ukládaných trestů v některých případech a pro politizaci. Autorka tuto kritiku z větší části a naprosto legitimně odmítá. Připomíná návaznost velkého retribučního dekretu na zákon na ochranu republiky, na meziválečnou praxi, a tvrdí, že odsouzení z protistátní činnosti podle velkého retribučního dekretu by byli uznáni vinnými i bez této mimořádné úpravy, jen podle zákona na ochranu republiky.

Po r. 1945 (resp. na Slovensku od r. 1947) mohl být zákon na ochranu republiky znovu aplikován, vedle retribučních dekretů, i když Ústava z r. 1920 se stala z velké části obsoletní. V rodící se lidové demokracii se komunisté snažili získat stále větší díl moci, diskreditovat a rozložit odpůrce. Dělo se tak s využitím silových rezortů i skrze zneužití práva. Prostor k uchvácení veškeré moci jim otevřel převrat v únoru 1948. K postihu nepřátel z počátku posloužilo komunistům prodloužení retribuční i zneužívání starého zákona na ochranu republiky. V atmosféře zostřeného třídního boje byl na podzim 1948 vydán nový zákon na ochranu lidově demokratické republiky. Z něj se posléze stal hlavní nástroj represe proti jakékoli opozici, dokonce i proti nepohodlným osobám v komunistických řadách. Soudní řízení se zvrhlo na monstrprocesy určené k demonstrativní veřejné likvidaci souzených. K určitým pokusům o nápravu tohoto právního nihilismu došlo až v procesu destalinizace a nastupujícího Pražského jara. I to však mělo jen spektakulární význam, skuteční viníci potrestání prakticky nebyli. Celkově je komunistická praxe autorkou správně hodnocena jako přehnaně represivní a zločinná.

K jednoznačnému odsouzení komunistického režimu jako systému zločinného došlo po jeho porážce v r. 1989. To umožnilo rehabilitaci a odškodnění jeho obětí a potrestání

viníků, které však nebylo příliš úspěšné. Objevila se i snaha o znovuotevření některých retribučních kauz. Přes počáteční odmítavý postoj soudů argumentujících nezákonností a anachronismem, došlo v r. 2022 k zastavení trestního stíhání Jana Syrového a Rudolfa Berana, protože jejich konání nenaplněvalo znaky trestného činu. Autorka tento trend odsuzuje jako ahistorický soudcovský aktivismus přepisující dějiny. S tím nelze než souhlasit.

Sumárně lze říci, že recenzovaná práce nemá slabých míst. Stanoviska autorky jsou podložena množstvím našich i zahraničních zdrojů, její argumentace je koherentní a akceptovatelná. Toto dílo je originální svým přístupem i obsahem. Rozšiřuje vědecké poznání. Čtenáři je kniha dobře přístupná díky přehledné struktuře a svěžímu vyjadřování autorky. Kniha určitě stojí za přečtení.

doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
marsalep@prf.cuni.cz

DOI: 10.14712/23366478.2025.684